

РЕЗИЮМЕТА

на научните рудове

на доц. д-р Стефан Дечев

представени за участие в конкурса

за доцент по 2.2. история и археология /история на България – съвременна българска история/, обявен в ДВ бр. 7 от 24.01.2014 г.

Основни монографии

(след получаване на образователната и научна степен „доктор по история“ и несвързани с дисертацията)

Основни монографии

1. Дечев, Стефан (предговор, съставител, автор и научен редактор). В търсене на българското. Мрежи на национална интимност (XIX-XXI век). София: Институт за изследване на изкуствата, 2010. ISBN: 978-954-8594-21-9.

В сборника кандидатът е автор на следните заглавия:

Интимизиране на “изобретеното”: Национална държава, национална идентичност и символи на всекидневието (XIX-XXI век) (с. 5-126).

В монографията се прави опит за принос в растящите по света изследвания посветени на нацията, национализма и идентичността като тръгва от достиженията в тази област в различни науки (история, социология, антропология, етнология и т.н.) и ги обогатява чрез конкретния емпиричен исторически материал свързан с нацията, националната идентичност и символите от всекидневието както в модерната, така и в съвременната българска история. Направен е опит да се обхванат всички елементи и важни символи от всекидневието, и то с оглед на пресечните им точки с нацията и националната идентичност. Откроява се ролята и мястото на интелектуалците и на националната държава във всички тези процеси и явления. На базата на възгледа на Майкъл Хърцфелд за „културната интимност“ се формулира концепцията за „интимизиране на изобретеното“. На този етап тя се разглежда като отправна точка за формулиране в бъдеще на по-цялостно и всеобхватно разбиране по проблемите на националната идентичност и символите на всекидневието. Както е обяснено в детайли, концепцията за „интимизиране на изобретеното“ прави опит да запълни някои липсващи връзки в изследванията на доайените в това научно поле – Б. Андерсън, Е. Гелнер, Е. Хобсбаум и др. В същото време се стреми да обогати и конкретизира разбирането на М. Хърцфелд за „културна интимност“. Стремелът е националната идентичност да бъде видяна като пречупена в детайли през множество същности

елементи от всекидневието. Демонстрирани са различните варианти за формиране на идентичността и боравенето с нея в модерната и съвременна българска история – от една страна като висока, елитарна представа за „българското“, която в някои свои елементи се приема на масово равнище, а в други, категорично се отхвърля. В този смисъл, особено в съвременната българска история, понякога като резултат от провежданата политика от Българската комунистическа партия, а друг път и като спонтанно поведение, се сблъскваме както с борба с османското наследство, така и понякога с неговото присвояване и приемането му за част от българското наследство и идентичност.

Изследването се спира в изключително конкретен план и на базата на твърде богат архивен материал от Централен държавен архив, Дирекция Софийски държавен архив, регионалните архиви в Бургас, Благоевград и Плевен на развиетието на идеята за «българското» след средата на 40-те години на ХХ в. Проследява се континуитета с 30-те след политическата промяна на 9 септември 1944 г., включително и през сталинисткия период, в представата за българското (отрудени селяни и най-често селянки работят усилено във време на гроздобер или роздобер, аранжирано облечени в празнични народни носии; изработването на идеализирана модерна градска визия за „българското“ и „селското“), както и континуитета демонстриран в непрестанните тревоги от модерността и съпътстващите я и чезнещи традиции (стари обичаи; тревогата от «порнографията», „прекалените моди“ и новия феномен на „негърските танци“). Ясно се демонстрира как и в 30-те и 50-те се натъкваме на силен стремеж към модернизация и урбанизация, непрестанно съчетаван с почит към старини и пиетет спрямо колоритния официално представен фолклор. В монографията се защитава тезата, че създадените през втората половина на 30-те естетика, образност и виждане спрямо „народното“, „българското“, са използвани и в културната политика на комунистическата власт още от началото на 50-те години. Типът изпълнения на народни песни, свързани с началото на Радио София, се пренася и в комунистическия период през 50-те, като времето между 30-те и 50-те години на ХХ в. е решаващо за изграждането на съвременните представи за народно пеене. Внимание се отделя и на политиката на БКП спрямо фолклора; промените в изходните предпоставки при изследването и представянето на народната култура в новите условия; постепенната и относително бърза ориентация на режима от интернационализма към традиционния етнонационализъм, особено по отношение на византийското и османското наследство.

Защитава се възгледа, че и рекламирането на България като туристическа дестинация от края на 40-те години на ХХ в. насетне ляга върху образност, която е изработена още през 30-те (средновековни обекти; „старинните градчета и къщи“, особено Пловдив и Несебър). Установява се как при представянето на България като туристическа дестинация (главно в социалистическия блок) специално внимание се обръща на механизацията в селското стопанство; поднасянето на идеализирана картина на живота в държавните ТКЗС; на обекти имащи сакрално значение за миналото на БКП и легитимиращи властта на режима. Отстоява се тезата, че през 50-те години е налице съдбоносно участие на държавата и една нейна институционална рамка за развитие на представата за „българското“ в различните области на всекидневието. Масираната индустриализация и урбанизация от 50-те години насетне само допълнително подпомага този процес, както и идеализирането и стилизирането от професионалисти на селското и народното, представяно му като продукт на изпълнения

с креативност трудов народ в миналото. Защишава се възгледа, че отишлото си през 30-те, 40-те и началото на 50-те последно поколение, което помни времето „под турско“, дава допълнителни възможности за присвояване на предишното османско наследство в различни области. Подчертава се особената съществена роля на професионалните майстори в редица области свързани с представянето «българското», макар то да е мислено като творение на обикновения народ.

На базата на изключително богат архивен материал (управление „Обществено хранене“ към Министерство на вътрешната търговия; Министерство на външната търговия; документация на ДСП „Балкантурист“, отделите „Търговия“ към окръжни, околийски и градски народни съвети; техникуми по обществено хранене; градските народни съвети в София, Копривщица, Плевен, Благоевград; документален материал на ГТП „Градска търговия“, ГТП „Здрава храна“ в отделни населени места; окръжни и районни кооперативни съюзи; разпореждания на Министерския съвет по отношение на хотели и ресторанти в страната; документация на ДСП „Балкантурист“ със списъци и цени на ястия; управление „Професионално образование“ към Министерство на просветата и културата; програми по администрация към Министерство на просветата на специалности „Готварство“ и „Сервитьорство“ към Техникумите по обществено хранене) и сравнителен анализ на готварски книги и документация в архивни фонд на Монархически институт, континуитета между усилията за изграждане представата за „български народни гостби“ през 30-те и формирането на „националния ястия“ и „национална кухня“ между 50-те и 70-те години на ХХ в., както и доразвиването на тази концепция през 90-те години на ХХ и началото на ХХІ в. Не са забравени развитието на туризма; построените от 50-те години насетне „Златни пясъци“, „Слънчев бряг“ и „Албена“; развитието на ресторантьорството от 60-те години на ХХ до първото десетилетие ХХІ в.; рекламната политика конкретно на битовите заведения; грижата на държавата за подготовката на кадри за туристическата сфера.

На базата отново на за пръв път вкаран в обръщение архивен материал е проследена държавната политика по линия на реставрационната дейност в конкретните случаи на Копривщица от края на 40-те години насетне и в Мелник след 1956 г. и особено след 1964 г. Чрез използвания архивен материал (документи на Министерство на комуналното стопанство и благоустройството, ГНС–Копривщица и неговия изпълком, Териториалната проектанска организация - София,) се хвърля светлина върху благоустрояването на градовете и стремежа да се запази „битовата обстановка“; грижите за вече изградените къщи-музеи; самата реставрация на къщите; стремежа за развитие на вътрешния и международен туризъм; привличането на различни институти на БАН (Институт по градоустройство и архитектура, Институт за изобразително изкуство, Археологически, Етнографски и Исторически институт), както и участието на Комитета за наука, изкуство и култура, Министерство на комуналното стопанство и благоустройство, Окръжен народен съвет-София, Държавна планова комисия, Министерство на финансите, Българска инвестиционна банка и Градски народен съвет – Копривщица и Мелник; грижите за подготовка на кадри в сферата на туризма и музейното дело. Отново на базата на архивен материал се разглежда развитието на сувенирната индустрия и „национално-битови предмети“; раждането на представата за „българска възрожденска архитектура“. Анализът води до извода за налагането на термина «битово» като синоним на българското и е свързан със заличаване на социалните граници и опита «старото», дори и когато е градско, а неговата българска

същина е под въпрос, да се представи отново за българско. Направена е балансирана оценка за успехите и провалите в тези начинания, позитивите на централизираното държавно управление, както и неуспехите, резултат от подобна политика. На базата на архивния материал ярко се откроява реалното раждане в материален и в концептуален план на съвременния «български възрожденски град», което води до разминаване с историческата реалност – каменни дувари, високи порти, нетипичните за миналото калдаръми върху циментова намазка и т.н.

Особено място на базата на архивен материал е отделено на „възстановяването на привлекателния вид на Мелник“ през втората половина на 60-те (разпореждания на Министерския съвет, архивни материали на ГОНС–Мелник и неговия Изпълком) съчетано с агресивно „изчистване“ на небългарския контекст. Проследено е следването в Мелник на вече изградените модели в Копривщица, Несебър, Котел и Търново. Разкрива се на базата на архивен материал дейността по прилагане на излязлото на 15 май 1968 г. специално Разпореждане №193 на Министерския съвет за издигане на Мелник като исторически и културен «град-паметник» и са посочени конкретните задачи за изпълнение по министерства и ведомства - ИК на ГОНС; ГК на ДКМС, Институтът за паметниците на културата (ИПК), разгорещените дискусии сред членовете на местния съвет, както и между отделни институции – общинския съвет, Институт за паметниците на културата (ИПК), ДСП „Балкантурист“, ДСО „Винпром, Министерство на архитектурата и благоустройството, Комитета по туризма, Комитета за изкуство и култура, ДСО «Турист»; конфликтите в края на 60-те години между ИК на ГОНС и другите институции около новото строителство. Отново архивни документи разкриват цялостната държавна стратегия за превръщането на Мелник в град на вътрешния и международния туризъм и грижите за изграждане на съответната инфраструктура; нарастването на потока от туристи; хроничните проблеми с ниската култура на обслужване, липса на уют и приветливост, отсъствие на редица необходими продукти и ястия. Специално внимание е обърнато на появилите се стремежи за разширяването на лозарството и винарството в града и региона с оглед на перспективите за туризъм, както и ангажираността с тази инициатива на различни институции като ТКЗС–Мелник, Комисията по цените, Комитетът по туризма, ДСП «Балкантурист», БНБ, отделни частни стопани, ИК на ГОНС, ОКС-Благоевград, Съюза на българските художници. Прави се и важният извод, че при изработката на «битовите» «народни» предмети и сувенири участват осезателно професионални художници от столицата и е заложена естетика, която е плод на интерпретация идваща от «високата» култура, а не от народната. Другият важен извод на базата на архивния материал е че в резултат на протичащата със засилени темпове през втората половина на 60-те реставрация на къщите, на практика се създава някакъв нов град. В този смисъл дори и официалните документи повдигат завесата над една «изобретена традиция». В този смисъл е проследена и работата по представянето на Мелник като «център на българщината», чрез определено изкривяване на историческата реалност. Прави се основното заключение, че неинтересувалият никого преди десетилетия Мелник се нуждае от «българско минало» и той трябва да го получи с целенасочените усилия на държавата и нейните институции.

От цялостната представена картина на тези страници е видно как централизираните усилия благоприятстват в определени моменти политиката на реставрация на обекти и развитие на туризма, но от друга, липсата на традиции в

бранша и провалите на държавата в сфери като обществено хранене създават предпоставки за съществуването на хронични проблеми с ниска култура на обслужване, твърде далеч от международните стандарти. При тази ситуация единствено ниските цени и «Желязната завеса», както за българските граждани, така и за онези от съветския блок, създават възможности за развитие на туристическата индустрия.

Към съвременната българска история пряко отношение има и частта озаглавена **„Правилният” фолклор, „естрадата” и другата музика**“. В нея на базата на за пръв път вкарван в обръщение архивен материал (ДСП „Балкантурист“, ТК „Балкантурист” – Слънчев бряг, ДСК „Отдых и туризъм”, отчети на отделите за култура към градските народни съвети посветени на музикалното възпитание на подрастващите; материали на ДСП „Бюро Естрада” и др.) се засяга нова тема в историческите изследвания – държавната политика на БКП по отношение на музиката и т.нар. „интонационна среда“. На базата на архивен материал се надниква в музиката и репертоара на ресторантските оркестри през периода на социализма. Демонстрира се как комунистическата власт, чрез различни институции, се стреми да контролира музикалния репертоар на публични места – ръководството на ДСП „Балкантурист“; създаденото на 1 октомври 1960 г. ДСП „Бюро „Естрада” с 10 представителства в страната; създадените през 1967 г. Съвети за изкуство и култура; основаната през 1969-70 г. дирекция „Българска музика” и т.н. Прави се важния извод за наличието сериозно напращане и преплитането на различни интереси – икономическа ефективност и пазар, масова култура и музикален вкус, както и официални идеологически изисквания на режима.

Демонстрирано е как още през втората половина на 60-те години сред младежта влечението по западната музика е подчертано и няма твърде много почитатели на „правилния” фолклор или идеологически правилната „съветска песен“; как през 60-те за целите на туристическия сезон по морето са издадени специални инструкции, в които репертоарът следва главно българската естрада и народната музика, заедно със съветската песен; разкрива се напрежението между стремежа за целите на туристическия сезон в големите черноморски курорти да се осигуряват имените български музиканти в различните жанрове и техните твърде кратки програми, които са в разрез със спецификите на ресторантското свирене. Отделно е поставен проблемът за усилията на властта да се справи с т. нар. „черни групи” и тяхното ниско качество на изпълнение, случаен подбор на репертоара и амбулантен манталитет, с което нанасят, според официални документи, „сериозни щети на художествения вкус на трудещите се”, особено в селата. Разкрити са усилията на ДСП „Бюро Естрада” в заведенията за обществено хранене да доминира „българската естрадна песен”, опитите да се изравнят по качество оркестрите в заведения на ДСП „Балкантурист” с тези на ДСП „Бюро Естрада”.

В крайна сметка се прави извода, че противно на някои по-сетнешни внушения за отношенията между политическия режим и музикантите, а и каквото и да е било първоначалното отношение към някои популярни западни жанрове, видно е от документацията на „Балкантурист”, че през втората половина на 60-те години вече естрадният репертоар на Лили Иванова и джаз музицирането на Милчо Левиев се смятат за представителна българска музика, която може и трябва да бъде представена пред чужденци в елитните морски курорти. Разкрити са централизираните модели с подаването към оркестрите по заведенията на „нотен материал”, който идва от София,

от радиото и телевизията, и естествено се подчинява на господстващия там репертоар и естетика.

В частта „*Напред към националното и Романтизма на XIX в.*“ се разглежда периодът от края на 60-те и началото на 70-те години на XX в. до промените от 10 ноември 1989 г. Отделя се място на засилването на част от предишната образност свързана с българското, както и нарастване на мисленето в национални рамки и за националното, белязала 100 годишнините на Априлското въстание и Руско-турската война, както и 1300 годишнината на българската държава като някакъв видим континуитет от 30-те години. (В монографията за историографията за Стефан Стамболов са разгледани по-задълбочено някои от особеностите и ограниченията в това обръщане на политиката на БКП към националното). Специално внимание се обръща на повратните моменти в политиката в края на 60-те и личното ангажиране на Тодор Живков с този курс като Комсомола и училището се разглеждат като институции, които основно осъществяват трансмисията на тази политика. Завоят в нея се проследява и на базата на архивен материал от Централен държавен архив и Научния архив на БАН (заседания на Политбюро на ЦК на БКП, Института по история към БАН). За пръв път е разкрит новия тласък на реставрационната дейност в „българските възрожденски градове“; мероприятията свързани с реализацията на решение Централния комитет на БКП от 7 юни 1971 г. за обявяването на Копривщица за архитектурен и исторически резерват и Постановление №28 на Министерския от 29 юни 1971 г. Разкрито е участието на различните институции и съществуващите напрежения между тях - Окръжен народен съвет-София, Комитет за изкуство и култура, Министерство на строежите и архитектурата, Национален институт за паметниците на културата, Министерство на труда и социалните грижи, Министерство на външните работи, Главно управление строителни войски, Главно управление на пътищата, Министерство на енергетиката, Министерство на информацията и съобщенията, Държавен комитет за отдих и туризъм, Министерство на горите и опазване на природната среда, Министерство на земеделието и хранителната промишленост, Комитет по планиране, Районна проектантска организация и Енергопроект.

Специално внимание е отделено на укрепване на представата за „българска национална кухня“ и нейното практически окончателно кодифициране през 70-те години. Разгледан е паралелния процес на присвояването на османското наследство в кухнята, от една страна, и на изобретенията на професионалните готвачи на „Балкантурист“, от друга. Проследява се с конкретен архивен материал как развитието на туризма и урбанизацията от 60-те и 70-те години играят съдбоносна роля за налагане и утвърждаване на една представа за «българска национална кухня». Обърнато е внимание на ролята и значението на институции като Министерството на вътрешната търговия, Централния кооперативен съюз, Института по хранене, техникумите за обществено хранене, разни зонална срещи за обмяна на опит между професионални готвачи и други форми. Обосновава се възгледа как висококвалифицирани експерти по хранене, готварство и туризъм се опитват да наложат професионалното, тънко готвене характерно за Ориента и Източното Средиземноморие, както и лекото френско готвене, навлязло вече и в съвременната „средиземноморска кухня“, които да представят като завръщане към някаква забравена българска традиция.

Макар споменатият процес да се осъществява в среда свързана с наследство от антични обекти, византийска архитектура (представена като българска), както и

средновековно строителство (популярно и във връзка с подготвяните чествания на 1300 годишнината от създаването на българската държава) стига се до заключението, че над всичко, разбира се, като фон за излагане на „националните ястия” служи „българската възрожденска къща” и цялата „битова“ атмосфера около нея. На базата на архивен материал са проследени екскурзиите на чуждестранните туристи през 70-те по Черноморието, които не минават без Котел, Жеравна и Велико Търново. Специално внимание е отделено на особеното място на Родопите в държавната политика на БКП спрямо културното наследство, както и на политиката към турското малцинство в страната, и как тази политика се отразява дори и на процеса по окончателното формиране и тематизиране на «български национални ястия»

Отново на базата на архивен материал се разкрива продължаващото в резултат от политиката на режима към музиката прослушване от ръководството на «Балкантурист» на оркестрите, които свирят в съответните заведения. Проследява се започналото назначава на щат на музиколози, срещите на отделните състави с «изтъкнати наши музиковеци»; подготовката на програмите от дирекцията в София. Архивният материал служи за да се направи важния извод за видимия стремеж на оркестрите в ресторантите на „Балкантурист” да бъдат насърчавани да изпълняват най-вече „българската естрадна музика”, очевидно популяризирана и чрез фестивали като „Златния орфей”. Разкрито е обаче отново на основата на архивите на „Балкантурист“ как ресторантски оркестри не се съобразяват с изискванията и пренебрегват „съветската и българска музика и песен.» Видими стават и стремежите през 70-те години популярната ориенталска и османска музика да бъде изгонена по правило от публичното пространство, както и констатациите на стопански ръководители за навлизането на подобни «чужди битови - народни песни» в репертоара на някои състави в заведения.

Обособената част «Чалгата на национализма и национализмът на чалгата» проследява как през 90-те години на ХХ в. наложената от края на 60-те насетне образност на „българското” упорито присъства и в годините на прехода към демокрация, както и в началото на новото столетие. В случая се обръща внимание на две основни тенденции – от една страна, тоталното отпускане в условията на свободни медии на набирация скорост, особено от края на 70-те години насетне, националистически дискурс, който заема властно публичната сфера, а от друга, парадоксалната на пръв поглед по-масирана популярна култура с османски корени и дори използването ѝ за отправяне на националистически послания.

Тук в известна степен освобождаването от идеологическата рамка на предишния режим единствено допринася за откритото представяне на „болярското” и „чорбаджийското” в напълно позитивен план и като възплъщение на елитарното „българско”. Прави се извода за изчезване на типичната за 70-те и 80-те години образност на големите производствени предприятия и строежи, но и оставащите внушения за природните красоти, за страната като атрактивна туристическа дестинация, както и новопоявилите се в последните десетилетия на комунизма кукери и Рогозенското съкровище, както и археологическите открития след 10 ноември 1989 г.

В резултат от изследването се стига до няколко важни и основополагащи за разбирането на съвременната българска история заключения. Монографията разкрива въпреки различната политическа рамка „единната тъкан“ между периода на 30-те и времето след промените на 9 септември 1944 г. Освен продължаването на набралите енергия още през 30-те модернизация и урбанизация и стремеж към по-голямо

държавно регулиране и окрупняване на производството, идват и продължаващите усилия на комунистическата власт да работи върху фундамента на 30-те – мисленето на българското от гледна точка на една урбанизирана България и българската модерна и съвременна градска култура. Тук този извод се откроява и подкрепя от редица по-конкретни наблюдения – за изграждането на идеята за канонична „българска народна музика“, „народна носия“, български стил архитектура от 30-те до 50-те години. Особено важен е изводът за връзката между комунизма и национализма, който може да участва и в един все по-растящ международен професионален дебат в рамките на тази проблематика. На базата на едно по-широко типологично сравнение на случаи като България и нейното османско наследство по време на и след комунистически период; Армения преди, по време на и след отделянето ѝ от Съветския съюз; както и Република Македония в рамките на кралска и комунистическа Югославия и след нейното разпадане, се прави извода за базисната роля на държавата и нейната институционална рамка в процеса на формирането на „национален“ тип всекидневие и всекидневна култура.

Не на последно място освен континуитета между времето след политическата промяна на 9 септември 1944 г. и времето на 30-те по отношение на мисленето на националното, монографията поставя под въпрос и проблемът за периодизацията и самото мислене на „българската история“. В частта озаглавена „Има ли в историята шифър 05.03.06?“ собствено времето от създаването на модерната българска държава през 1879 г. до наши дни се разглежда като единна тъкан доколкото това е единствения период, в който действат институциите на българската национална държава с всички произтичащи от това последици с оглед на всекидневието и идентичността.

„Шопска салата“: как се ражда един национален кулинарен символ, с. 411-463.

Изследването се стреми задълбочено да проследи исторически създаването и утвърждаването на един базисен кулинарен символ. Използвайки интердисциплинарни методи на анализ, проучвания в сферата на зеленчукопроизводството, агрономическа литература, изследвания по стопанска история, архивни материали от Централен държавен архив, Дирекция Софийски държавен архив, както и регионалните архиви в Бургас, Плевен и Благоевград (по-конкретно Монархически институт, Интендантството на двореца, стопанството „Врана“; разпореждания на Министерския съвет на НРБ свързани с развитието на ресторантьорството и стопанисването на конкретни ресторанти; комитетите на БКП по места; управление „Обществено хранене“ при Министерство на вътрешната търговия; Софийски градски народен съвет; материали от отдели «Търговия» в разни окръжни, околийски и градски народни съвети включително и отделите „Търговия“ при съветите в гр. Никопол, Сандански, Банско, Копривщица, Тетевен; архивни материали от окръжните и районни кооперативни съюзи и селкоопите в районите на Плевен, Свищов, Никопол и Тетевен; фонд „Хотели и ресторанти“ към Дирекция Софийски държавен архив; архивни материали свързани с развитието на отбиха и културата; документи от Министерство на външната търговия; създаденото през 1948 г. ДСП „Балкантурист“; Техникум по обществено хранене – София)

изследването разкрива ролята и съдбата на „шопската салата“ като една „изобретена традиция“ от създаденото през 1948 г. ДСП „Балкантурист“. За пръв път се прави опит за отговор на въпроса кога се е появила „шопската салата“; как и защо се е утвърдила като ястие и кулинарна емблема; кои са причините за безспорния ѝ успех като национален символ. В проучването „шопската салата“ е използвана като *case study* за да се демонстрира как става измислянето и налагането на едно новоизковано ястие в „националната кухня.“ Особеният принос на тази монография е свързан с проследяването как ястието се появява като наименование от асортимента на ДСП „Балкантурист“ и постепенно се дооформя в периода между средата на 50-те и края на 60-те години на XX в., след което през 70-те години преминава процес на интензифицирана социална дифузия, завършил през 80-те. Проследени са механизмите, чрез които през следващите години салатата се налага като популярно и незаменимо мезе за ракия, превръщайки се в белег за национална идентичност.

Изследването е поставено в един широк исторически и социален контекст, при който се проследяват няколко основни исторически етапа в консумацията на зеленчуци и салати – живот без никакви салати и червени домати; постепенното налагане в градска среда на салатите и появата на първите салати с домати в контекста на развитие на доматино производство през 30-те години на XX в.; постепенното раждане и налагане на „шопската салата“ чрез социална дифузия документирана за пръв път с изключително ценен първичен документален архивен материал от 50-те, 60-те и 70-те години на XX в.

В заключение са дадени и отговори на въпросите свързани с налагането на „шопската салата“ в един контекст на утвърждаване на национална кухня; идеята на европейския туризъм за здравословно хранене и т. нар. „средиземноморска диета“; трайните международни кулинарни изисквания за естетическа храна. Анализирани са и своеобразното „кодиране“ в регионалното наименование на салатата като „шопска“ растящото значение на столицата София (макар зеленчукопроизводството да започва от Лясковско и Горнооряховско) в националната държава, особено с централизираната планова икономика по време на комунистическото управление. Обосновава се по един дистанциран и безпристрастен начин възгледа защо „шопската салата“ трябва да се възприема като „българско национално ястие“.

„Нежности много непонятни ...“. Национална идентичност и (хомо)сексуалност в България през 80-те и 90-те години на XIX век, с. 255-324.

Студията е първото изследване от този род в българската историография. Проучени са задълбочено проблеми свързани със сексуалността, мъжествеността и женствеността, тялото и сексуалното желание и поведение в тяхната преплетеност и взаимобвързаност с проблеми на политиката и политическото, както и с националната идеология и идентичност. Изследването се помещава едновременно в теоретичен и методологически план в рамките на историята и теорията на социалния пол, историята на сексуалността и тялото, историята на мъжествеността и проучванията върху национализма и националната идентичност (ползвана е литература в съответните области на английски, френски и испански език).

Проучването тръгва от констатации свързани с развитието на българския политически живот след 10 ноември 1989 г. и откроява една от основните характеристики в опитите за инсинуация и подкопаване авторитета на политическия противник през 90-те години на ХХ век и първите години от нашето столетие. Споменати са обвиненията в популярни медии и публичното пространство в хомосексуализъм срещу премиери, главни редактори на медии, председател на Народното събрание; обилното присъствие на темата в т. нар. „жълт печат“, замесването на министър-председатели и евродепутати; босове на престъпните групировки и т. нар. „задкулисие“; реакциите на състоялият се в началото на лятото на 2008 г. първи гей-прайд в София.

С тази отправна точка и на базата на възгледа на Ф. Бродел за т. нар. „дълъг исторически период“ са разкрити приемствеността и промяната във функционирането на сексуалността и тялото в рамките на мисленето за българското и чуждото. В този смисъл основната констатация на монографията е, че в края на ХІХ в., за разлика от по-късни периоди и прехода след 1989 г., липсват кампании свързани с обвинения към политическия противник българин в хомосексуализъм или упражняване на хомосексуални практики. Обвиненията са най-вече и преди всичко в прелюбодейство, изневяра, сводничество, но не и в хомосексуалност или бисексуалност. Направен е преглед на историята на политическата порнография в Европа и открити специфичните особености на жанра в България. Разгледани са и спецификите и различията между съвременните гей движения, от една страна, и различни исторически форми на сексуалност във времето и пространството, от друга. В монографията е формулирана основна теза, според която в тогавашното преобладаващо земеделско и занаятчийско българско общество хетеросексуалността се разглежда като дълбоко присъща на българите. Поради това и хомосексуалността в тогавашните възприятия се разглежда най-вече като резултат от хиперсексуалност, присъща на задоволени и разполагащи със свободно време социални слоеве от върхушката.

След протеклите в основни линии от около 30-те до края на 60-те години на ХХ в. урбанизация, на проблемите на сексуалността и тялото започва да се гледа по различен начин. И докато тези промени са били спотаени от публично изразяване преди промените от 10 ноември 1989 г., свободата на медиите след това бързо ги извиква на живот и вкарва в рамките и на българския политически живот. С оглед на темата не на последно място монографията анализира и устойчиви идиосинক্রазии в самата професионална историческа колегия в България от около 60-те и 70-те години на ХХ в. до началото на новото столетие, които възпрепятстват спокойното, дистанцирано и непреднамерено изследване на (хomo)сексуалността в съзвучие с най-новите международни достижения в различни научни области.

В съавторство с Вуков, Николай *От калпака до църеулите. Как се създава българската национална носия, с. 159-254.*

Макар и да създава на пръв поглед усещането за изследване в полето на етнографията, реално студията проследява в исторически план формирането на представата за „национален костюм“ и „национално облекло“ и е част от

продължаващите и до днес исторически изследванията по света посветени на развитието на този феномен през модерната и съвременна епоха

<http://www.palgrave.com/products/title.aspx?pid=638637>

В детайли е проследено постепенното избистряне и формиране на идеята за „българска национална носия” като е отделено подобаващо място на ролята на държавата и държавните институции. Приносът на изследването може да се търси в две посоки. Анализът на българския случай е обогатен чрез разглеждането му от перспективата на най-последните проучвания в полето на историята на костюма и изграждането на представите за отделните „национални носии” в Европа (множество изследвания на английски, френски, немски и руски език). Заедно с това се правят и някои съществени общи заключения доколкото се смята, че българският случай би могъл да обогати международната наука по тези въпроси.

Проследено е също как и периодът след 9 септември 1944 г. е белязан от основни промени в изходните предпоставки при изследването на българската народна носия и на народното творчество като цяло. След историческата промяна изследванията започват вече изключително упорито да налагат представата за „участие на трудовия български народ”. Върху старата романтична визия от XIX в. комунистическата власт и нейната идеология започва да наслаждава представа за „трудова народ”, като творец на изкуство. Още в края на 40-те години на XX в. партийни документи на БКП вече посочват, че събирането и изучаването на фолклора е най-висша задача както за етнографи и фолклористи, така и за учени от други близки дисциплини. Въвеждането на съветски теоретични разработки ясно откроява необходимостта от системно и цялостно изучаване на народното творчество, което стимулира създаването на редица институции и организации, посветени на тази задача.

Проследено е създаването през 1951 г. на Държавния ансамбъл за народни песни и танци, който изиграва огромна роля в съживяването на традиционните песни, танци и носии, и за тяхното пресъздаване на сцената. Разкрива се как през 50-те и 60-те години се развива мащабна работа за събиране на теренни материали от сътрудници на Етнографския институт и Института за музика, последвани през 1973 г. от Института за фолклор при БАН. В съответствие с цялостната политика на БКП за изучаването на народното творчество, а и като продължение на тенденции зародили се още през 30-те години, през втората половина на XX век настъпва своеобразен бум на фолклористичните и етнографските изследвания, намерил израз в поредица от теренни проучвания в много райони на страната и системни проучвания на различни фолклорни дялове и традиции. Особено ударение се поставя върху започналото съществуването си още през 50-те години движение за т.нар. *художествена самодейност*, която има за цел да стимулира създаването на мрежа от читалищни групи и местни фолклорни ансамбли из цялата страна. Ясно се демонстрира как БКП прокарва цялостна държавна политика към читалища и музеи, в които работят и сътрудничат специалисти-краеведи не само събиращи произведения на народното творчество, но и работещи за тяхната музейна и сценична обработка. С организирането на множество регионални фолклорни събори в началото на 60-те и особено с основаването на националния фолклорен събор в Копривщица през 1965 г. практиката за откриването на фолклорни произведения (в това число и носии) и представянето им на сцената достига невероятен размах. Прави се извода, че този тип изяви през периода на комунистическото управление, както и множеството фолклорни ансамбли от това време, утвърждават известна форма на

„официален” и „класически” фолклор, както и на своеобразно пеене и представяне на сцена, което е различно от живата популярна музика в битова среда, по сватби и пр. Полагането на фолклорното изпълнителство в политически контекст и неговото употребяване в легитимирането на връзката между идеологията и народа, остава характерно за целия период на комунистическото управление. Проследява се как завръщането към традиционния етнонационализъм скрива взаимодействието с чужди култури при изследването на народното облекло. Ясно се демонстрира как още от 50-те години контекста на блоковото противопоставяне и Студената война, членството на страната във Варшавския договор, а на Гърция и Турция в НАТО, водят до навлизането на общи идеологически рамки, които свалят постиженията под завоеванията на Ив. Шишманов от 20-те години.

Демонстрира се как споменатите вече фундаментален характер на развитията през 30-те и единната им тъкан с периода между 50-те и 70-те години се vyplъщава и в зараждането и възраждането на обичая за мартеницата – появил се в модерната си форма през 20-те и 30-те години, и възродил се в условията на комунистическата власт от 60-те години насетне. Разнообразните причини за това са потърсени в несвързаността на обичая с християнството, което го прави по-приемлив за атеистичния комунистически режим; характерното извеждане на легендата от прабългарите и свързването ѝ с фигурата на (к)хан Аспарух като търсене на духовност, на идентичност, различна от идеята за славянството и СССР.

2. Detchev, Stefan, Who are Our Ancestors? “Race”, Science and Politics in Bulgaria 1879-1912. Saarbrücken: Lambert Academic Publisher, 2010. ISBN: 978-3-8383-9152-6

Публикувана от немското академично издателство “Ламберт” в Саарбрюкен, Германия, книгата „Кои са нашите предци? „Раса”, наука и политика в България 1879-1912 г.”, е посветена на употребата и приспособяването на идеята за „расата” при изработването на националната идеология в българския политически и културен живот. Анализирани са задълбочено политическите и идейни сблъсъци на тази основа в модерна и съвременна България. Въпреки означения в заглавието на книгата хронологичен отрязък, изложението започва от края на XVIII в. и завършва с някои сензационни съобщения в българските медии от май и юни 2010 г., обхващайки на практика период от близо две столетия. Монографията разглежда политическите употреби и злоупотреби с идеите и представата за произхода на българите в контекста на появата и разпространението на расовите идеи и теории в Европа. Задълбоченото проучване е резултат от два международни изследователски проекта проведени в Центъра за академични изследвания в София (2005-2006 г.) и Колегиум Будапеща-Институт за висши изследвания (2008-2009), финансирани от Германското външно министерство и Шведската национална банка. Анализът се базира върху публикации във вестници и периодични списания, мемоари, речи по време на парламентарни дебати, други политически изказвания, исторически изследвания и публикации, популярни исторически знания и представи, проучвания в полето на физическата антропология, етнография, лингвистика и т.н. Използвани са над 300 заглавия на

английски, френски, испански, руски, немски и чешки език, както и над 30 периодични издания от изследвания период.

В предговора са разгледани внезапното актуализиране на темата за произхода на българите и квазинаучните писания след промените от 1989 г. Особено място е отделено на възраждането на някои „расови“ теории и разбирания през 90-те години на ХХ в. и началото на новото столетие. Проблемите са поставени в контекста на възхода на националното в условията на икономическа криза и недоимък в годините на прехода, развитието на модерния и съвременен национализъм и политически идеологии, индоевропеистиката, развитието на т. нар. „арийски мит“, концепцията за „расата“, социалния дарвинизъм, възгледа за ролята на наследствеността и зародишната плазма и т.н.

Още в пространния увод изследването стъпва върху специално разработена от автора дефиниция за „расата“, която макар и опираща се на теоретичните постижения на Роджърс Брубейкър, се извежда най-вече от приносите в исторически анализи посветени на идеите и представите за „расата“ в други страни, както и върху конкретния български емпиричен материал. В този смисъл с дефиницията се прави опит да се надхвърли българския случай и се осъществи своеобразен диалог с изследванията на „расата“ в историята, както и в хуманитарните и социални науки в международен мащаб. В увода към проблематиката се тръгва като се проблематизира още самата политика на БКП и лично на Тодор Живков през 60-те години, в които има открити позовавания на „расови“ идеи и идеята за „кръвта“, и то по отношение на „патриотичното възпитание“ на подрастващите и работата с „младежта и Комсомола“.

Първата глава разисква подробно политически употреби и злоупотреби на знанията и представите за българското средновековие и темата за „произход“ на българите през последните десетилетия под османска власт. Втората се спира на политическите употреби на идеите и представите за „предците“ на българите – от учени и интелектуалци до политици в края на ХІХ и началото на ХХ в., в годините непосредствено преди Балканската и Първата световна война. Отговаря се на въпроса за енергиите, които протичат между професионалната наука, политиката и изкуството. Третата глава е посветена на използването на идеята за „расата“ от български интелектуалци и политици с цел да въображаемо „населяване“ на територията на тогавашна България с народи и племена познати им от античността и средновековието, използвайки ги за обяснение на проблеми свързани със степента на модернизация или развитието на политическия и културен живот в тогавашното българско общество.

В основното заключение на монографията се открояват спецификите на българската „расова мисъл“. Тя е видяна като комбинация от българския етноцентризъм, възхода на модерната българска национална идеология, немския Романтизъм, руското славянофилство, разните течения във френската расова мисъл в науката и литературата, някои интерпретации на т. нар. социален дарвинизъм, както и идеята за наследствеността от биологията.

В дълъг заключителен текст са представени започналите след 1989 г. и продължаващи и до днес и шумно разгласявани в медиите комични напъни за търсене на индоирански корени на българите (с участие включително на институции като Министерство на външните работи, Национален исторически музей, Българска академия на науките, НАТФИЗ, Панбългарската фондация „Тангра-ТанНакРа“, дори и някои влиятелни фигури в близкото минало от Софийския университет).

Те са разгледани като закономерен опит за търсене на посткомунистическа и постсъветска идентичност на съвременните българи, която представлява борба с историята и опит те да бъдат извадени от сянката на културното наследство свързано с Османската империя и Съветския съюз. Променящите се възгледи за произхода и „предците“ се разглеждат и анализират във връзка с развитието на научното знание и протичащата професионализация на науката, както и в пряка връзка с промяната на политическия и интелектуален контекст.

Тук фактът, че след 1989 г. в публичното пространство като цяло *прабългарите* надделяват над *славяните* и *траките* е видно като резултат от световната мода по Средновековието обхванала социалното въображение на много общества от 70-те години на XX в. насетне; популярността през последните десетилетия на източните бойни изкуства; модната тенденция на „хеви-метъла“ в областта на рокендрола и готическата култура, които превръщат в международен план именно Средновековието в модна епоха в рамките на съвременната младежка култура; новите, източни модели на мъжественост в популярната култура и медиите и т.н. В този смисъл появилата се и съществувала след втората половина на 60-те години на XX в. и белязала остатъка от комунистическия период *тракийска версия* се развива също като опит да се присвои небългарското в етнически план еленистично и римско наследство и то да се превърне във фон и контекст в културното промотиране на страната. Тя се разглежда и като „шанс и начин на културния елит и „дворцовите интелектуалци“ формиращи в условията на комунизма да намерят по-духовен начин за да изразят тяхната елитарност вместо изразходваната и непривличаща повече официална комунистическа идеология.“ Тези развития са представени и като причина Орфей и орфизма, както и затворените орфически общества на „посветени“ да бъдат поставени през 70-те и 80-те в центъра на траколожките изследвания или на начина, по който се представя тракийската култура. И по-умереното преобръщане от славяните към прабългарите от края на 60-те години насетне е видно като резултат от по-общия контекст на нарастване на националистическите чувства сред българската общественост и известно противопоставяне на съветски ориентиран и доминиран комунистически режим, бидейки проруски и възхваляващ в началото славяните и славянските корени на средновековна България.

3. Нежеланият Стамболов: Раждането на новата интерпретация за Стамболов и стамболовизма в българската историография в края на 40-те и началото на 50-те години на XX век – Анамнеза, год. III, кн. 2, 2008, ISSN 1312-9295, с. 3-84.

Монографията се явява първото цялостно изследване на мисленето за стамболовизма, русофилството и русофобството в годините след края на Втората световна война. В този смисъл в нея се пречупват идеологическите тенденции по време на режима на Българската комунистическа партия през фигурата на Стамболов и неговото дело. Решаващата роля на Съветския съюз и съветската армия за политическата промяна на 9 септември 1944 г., следването през идващите десетилетия на съветския модел, съветското влияние в България и доминацията на отношенията на страната със СССР правят темата за Стамболов лакмус, през който могат да бъдат

очертани скрити енергии в идеологията на БКП; взаимоотношенията на партийните върхове с интелигенцията; формулирането на национална политика в условия на съветска доминация; настроенията сред обществеността и българската интелигенция; живота и превъплъщенията на традиционното русофилство и русофобство в условията на комунистическото управление.

В началото монографията демонстрира утвърждаването в първите години след 9 септември 1944 г. на една нова версия на интерпретацията относно политика и държавника Стефан Стамболов, стамболовизма и развитието на българо-руските отношения. В случая не става дума за някакво тясно историографско третиране на проблема, а разглеждане на генезиса на няколко тези в историографията, които определено са видяни през погледа на обуславящия ги политически контекст след промените от 9 септември. В този смисъл се дава отговор на въпроса как вътрешната и международна политическа конюнктура е по-важна от „документите“ и „фактите“. Проследява се в най-големи детайли цялостното отхвърляне на предишната интерпретация свързана с либералските и стамболовистки политически среди. Нещо повече. Демонстрира се как в немалка степен е отхвърлена - особено в частта си за българо-руските отношения - и предишната историографска интерпретация на либералната, демократична и радикална интелигенция за Стамболов и стамболовизма, включително лявото, социалистическо и комунистическо виждане. Изложено е в детайли разбирането, че новата комунистическа историография след края на Втората световна война заема селективно от предишната съединитско-цанковистка „историография“, особено що се отнася до проблемите свързани с външната политика (макар и не само). В същото време се демонстрира как предишната лява и марксистка интерпретация се оказва в немалка степен нежелана дори и при новите следвоенни условия съчетани с идването на Съветската армия и установяването на комунистическа власт в страната. В този смисъл се откроява как революционният език в комунистическа България замества езика за православните връзки с Русия от миналото. Преинтерпретирането конкретно на темата за Стамболов и стамболовизма през втората половина на 40-те години на XX в. не е видно като резултат от теоретичните и методологическите трансформации случващи се в науката и академичните институции по това време, а най-вече като резултат произтичащ от новата политическа конюнктура след промяната на 9 септември 1944 г., и особено от прехода към едностранно комунистическо управление след 1946-47 г.

4. Нежеланият Стамболов: Стамболов и стамболовизма в българската историография от средата на 50-те до края на 80-те години на XX в. – Анамнеза, 2010, бр. 1. , с. 288-414.

Продължение на предишната монография и неразделна част от нея изследването проследява в най-големи детайли развитието на представата и трактовката за Стамболов, стамболовизма, руската политика и българо-руските отношения след окончателното налагане и утвърждаване на едностранната власт на БКП. Очертани са основните етапи от началото на 50-те години до промените през 1989 г., като са обхванати и интерпретации появили се след промените, ала носещи в себе си отпечатъка, ограниченията и залозите на предходния период. Разкрити са факторите,

които влияят за появата на различни по-плахи или по-сериозни промени в интерпретацията. В този смисъл монографията не се явява никакъв обичаен историографски анализ, а проучване, което обръща сериозно внимание върху широкия политически контекст в България по време на комунистическото управление, от средата на 50-те до края на 80-те години. Проследени са както промените в идеологията на БКП и отношението ѝ спрямо миналото, така и промяната на настроената сред интелегенцията като цяло и сред историците в частност. Темата за Стамболов дава възможност ясно да се очертаят, въпреки завоя в националната политика от 60-те години насетне, ограниченията при дефинирането на тази национална политика дори през 70-те и началото на 80-те години. Заедно с това са маркирани и редица интересни промени във възгледите както сред партийната номенклатура, така и сред интелегенцията.

Заклучението на студията дори завършва с редица общи наблюдения върху взаимоотношенията между властта на БКП, идеологическите отдели по партийните върхове и институциите където се осъществява историческата професия – Българска академия на науките, Софийски университет, Великотърновски университет. Споделените наблюдения могат да бъдат основа за дебат по отношенията власт – историография по време на комунистическото управление. Монографията завършва както с критичен тон към част от историографията през онзи период, така и с един категоричен опит да се защити политическата история и нейната доминация като неизбежна в онова време. Не е забравено, а дори е открито обстоятелството, че тази историография е, все пак, в опозиция на режима с голяма част от проблематиката си, и особено с нерядко разработваната тогава дипломатическа история.

5. Дечев, Стефан, Политика, пол, култура. Статии и студии по нова българска история. Стара Загора, КОТА, 2010. ISBN: 978-954-305-294-3.

Пет от поместените в този сборник общо седем студии и статии са написани след получаването на образователната и научна степен „доктор”. Две големи студии тук се публикуват за пръв път. Те са:

"Вестници, вестници ..." - Печат и политика в следосвобожденска България (с. 29-116)

Това публикувано тук за пръв път монографично изследване представлява опит да се разгледа печата през посочения период на фона на целия процес свързан с производството и консумацията на вестника и политическите новини. Направен е най-общ преглед на изследванията през последното столетие по света свързани с проучването на печата и общественото мнение в миналото (главно на английски и френски език). Използвани са и български изследвания посветени на посочения период, периодични издания, както и архивни материали от Централен държавен архив, Българския исторически архив при Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий”, документи от фондовете на Научния архив при Българската академия на науките. Разгледани са в детайли производството на един вестник; ролята на редактора и печатниците; вестниците и списанията в контекста на политическия живот;

взаимовръзката между партизанството и печата; ролята и мястото на журналистите и вестникарите; ролята и функцията на отговорния редактор; съдържанието на вестниците; избора на вестник от страна на читателската публика; тиража на вестниците; ролята и значението на провинциалния печат; процеса на абониране и абонатите на един вестник; ролята и функциите на настоятеля, агента и вестникопродавците; ролята и мястото на пощите и пощенските услуги. Анализ е направен на социалните и културни характеристики на българската читателска публика през тези две десетилетия. Открояват се цялостно българските специфики през периода, както и значението на политиката и политическото за развитието на вестникарския печат в България, на публиката и на модерното гражданство.

Публичната сфера в българския fin-de-siècle (с. 199-301)

Монографията представлява пръв опит в българската историография да се разгледат спецификите на публичната сфера и публиката в България в последните две десетилетия на XIX век. Направен е въвеждащ анализ посветен на появата и развитието на публичната сфера в една общеевропейска перспектива, както и на изследванията по темата в различни научни полета. Останалите страници са посветени на т. нар. „двойствен характер” на българската публична сфера; социалните и културни граници и очертания на публиката в тогавашна България; ролята и мястото на чиновническата интелигенция, младежта, офицерството, духовенството и т.н. Задълбочен анализ се прави на връзката между интелигенция и публика; интелигенция и градска публика; между „публика” и буржоазия; ролята на жените в публиката; града като пространство на социално въплъщаване на идеята за публика. В края на изследването се обръща внимание на някои регионални особености на политическата публика като се очертава една своеобразна социокултурна политическа география на публиката в исторически план. В монографията са открити и отделните „публики” в единната публика на тогавашна България. В този смисъл е направен опит за отговор на ключовите въпроси – достига ли публичната сфера до селото; притежава ли тя буржоазен характер; доколко може да се говори за „рационален” и „критичен” характер на протичащия дебат. В края на монографията е разгледана приложимостта и взаимовръзката между понятията и реалностите на гражданското общество и публичната сфера с оглед на българския случай, като е направен опит и за ревизия на теорията на Ю. Хабермас на базата на българския емпиричен материал.

В книгата „Политика, пол, култура” са публикувани и още три студии написани след получаване на образователна и научна степен „доктор”. Те са:

‘Forbears’, ‘sainsts’ and ‘martyrs’: the politics of commemoration in Bulgaria in the 1880s and 1890s. <http://eprints.ucl.ac.uk/16347> In: Brett, D. and Jarvis, C and Marin, I. (eds.) **“Four Empires and an Enlargement: States, Societies and individuals: transfiguring perspectives and images of Central and Eastern Europe”.** *Studies in Russia and Eastern Europe* (4). School of Slavonic and East European Studies, UCL, London, UK, 2008, pp. 33-47, ISBN 9780903425803.

В публикувания на английски език труд от Института за славянски и източноевропейски изследвания при Лондонския университет се проучва с помощта на

интердисциплинарна методология политиката на възпоминание в България и изграждането на българския национален „пантеон“ през 80-те и 90-те години на XIX в. Определен приоритет имат методи, които се използват в рамките на историята, но в тяхното съчетание с други, родени в дисциплини като етнология, антропология, фолклористика, изследвания на културата и т.н. Разглежда се социалната и политическа функция на символите, ритуалите, общите колективни практики и празници, както и степента, до която те оказват влияние сред различните социални групи в българското общество през посочения период. Обърнато е сериозно внимание на комбинацията в юбилейните чествания на традиционни и модерни елементи, на целенасочените действия на „елита“, осъществявани „отгоре“ и заемащи от модерната градска патриотична култура, но съчетани с народната, традиционна култура (песни, танци, ядене, пиене и т.н.), паганистични и християнски елементи. Не на последно място е разглеждано радикалното трансформиране – най-вече чрез промяна на контекста - на традиционните народни празници в една модерна и най-вече национална рамка.

„Народът“ в българския печат и политика през 80-те и 90-те години на XIX век. – Критика и хуманизъм, Призракът на народа. Нови форми на популизъм, кн. 23, бр. 1., 2007, с. 9-32

Студията е пръв опит за проучване на представата за народа и употребата на понятието „народ“ в българския печат и политика през посочения в заглавието период. В началото е проследено измислянето и утвърждаването на модерната представа и понятие за „народ“ като е използвана литература на английски, френски и испански език. Самият анализ на българския случай се насочва към следните тематични кръгове: начините, по които управляващите в страната легитимират своята власт чрез „народа“; противопоставянето на различни групи в публичното политическо пространство с цел да се фиксира „волята на народа“; разкриване на различни видове смисли, значения и употреби на понятието „народ“; разкриване на ранни форми и похвати на това, което днес можем да означим като популизъм или тогавашната „демагогия“; характера на дебата в публичната сфера разбиран в езика и термините най-вече на Ю. Хабермас. В този смисъл проблемът е разгледан в контекста на една широка европейска перспектива, при която са открити сходствата и спецификите при българския случай.

“From ‘Hush’ to ‘Official’ (Fashioning of ‘Gospodina’) – ‘Balkan Masculinity’, Institutions and Identity in 1880s and 1890s. Centre for Advanced Study Sofia, CAS Working Papers Series, Sofia, 2009, pp. 3-34.

Публикуваната на английски език студия представлява монографично микроисторическо изследване, в което се съдържа и връзка с политиката и политическия живот в страната през посочения период. В една интердисциплинарна перспектива е разгледан проблема за дуела, и то в политически контекст и чрез въвлечени в него и разразилия се скандал представители на политическия елит. Изяснени са в сравнителен план редица проблеми като политическата употреба на една скандална история, в която са замесени политици от правителството; използването на скандала за политически цели; взаимното пресичане между идеите за мъжествеността, пола и властта; въпроса за честта и мъжката чест в контекста на българската социална

структура и културен контекст; публичните политически дебати и ролята на половете и представите за половете в тях. Демонстрира се по недвусмислен начин как знанията ни за дуела, както и представите ни за мъжествеността и половете в тогавашното българско общество хвърлят допълнителна светлина върху историята на прехода към модерността в края на XIX в. и непосредственото начало на XX в.

6. „Лютите чушки“ и българската национална кухня – между историческата реалност и социалното въображение (от втората половина на XVIII в. до наши дни), - Историческо бъдеще, 2014, кн. 1. (под печат)

Монографичната студия тръгва от превърналия се бързо в социален феномен сериал от края на 60-те и началото на 70-години на XX в. „На всеки километър“, книгата с епиграми на Радой Ралин от 1968 г. озаглавена „Люти чушки“, албума на Куку бенд от началото на 90-те „Ръгай чушки в боба“, победата на чушкопека в телевизионна игра от края на 2009 г. и ролята, която се отрежда в тях на чушките и люто като символи за описанието на „българското“ както през годините на държавния социализъм, така и в периода след промените от 1989 г. От тази изходна точка се върви към проследяване появата на пипера по нашите земи, неговото интегриране в българския бит и хранителна култура, постепенното му налагане като символ на българската кухня, както и различните превъплъщения, които той преминава в контекста на промените на международната и българската кухня и сменящите се политически, интелектуални, търговски и културни контексти. Като една самостоятелна линия се трасира появата на лютия пипер, неговото увърждаване, както и траекторията на консумацията на люто сред българите.

Изследването се базира на разнообразен изворов материал включващ пътеписи, османски документи, сборници с поучително съдържание, произведенията на първите български книжовници, сведения от материали поместени в периодичния печат, съвременна специализирана литература по зеленчукопроизводство и растениевъдство, множество готварски книги, огромен брой различни произведения на популярната култура от белетристични форми до популярни филми, и не на последно място архивни материали запазени в Централен държавен архив, Софийски градски архив, както и в регионалните архиви в Плевен, Бургас и Благоевград (съдържащи всички те документи на държавните предприятия „Балкантурист“, „Здрава храна“, „Обществено хранене“ и др.). По неизбежност изследването има интердисциплинарен характер. То представлява съчетание на стопанска история, история на културата, история на туризма, история на кухнята и историята на мисленето на националната идентичност през поминъка и храната.

Както установява студията, въпреки късната поява на пипера, бързата му интеграция сред населението кара социалното въображение в България от средата на XIX в. насетне, но особено през 30-те години на XX в., през комунистическия период и след промените от 1989 г. да го превърне в историческо битие на българите и да го асоциира с традицията, мъжествеността, селото, хайдутството и дори непрестанната антиосманска съпротива. Идеята за дълбока обвързаност на България с пипера е вече толкова устойчива и основополагаща, че както в началото на 40-те години на XX в.,

така и през комунистическия период и след голямата промяна от 10 ноември 1989 г., тя може ясно да бъде засечена дори в специализираната литература върху самия пипер.

Тръгвайки от „идеологията“ за люто и лютите чушлета в сериала „На всеки километър“ и епиграмите на Радой Ралин, изследването установява първоначалното отсъствие на консумация на люто сред българите и постепенното разпространение на тази практика едва на границата на XVIII-XIX в. и най-вече налагането ѝ около средата на XIX в., в резултат от процес на разпространение движещ се по посока от северозапад към останалата част от страната чрез контакти с Влашко, Трансилвания и Унгария, Сърбия и Войводина.

Принос, който струва ми се надхвърля тясното значение на историографията е обстоятелството, че както през междувоенния период, така и в годините на комунистическото управление пиперът се вплита в „големия разказ“ за българската история и идентичност. Самият разказ видимо навлиза дори в специализираната агрономическа литература от 30-те до 80-те години на XX век, както и след промените през 1989 г. Отделна тема е изобщо начинът, по който вече химици, биолози, агрономи и т.н. напускат строго научния подход и разтварят изложението си по специализирани научни въпроси в един по-общ разказ за българското и стремеж да се изведе българския генезис на множество иначе споделени хранителни продукти на Балканите, в Средиземноморието, Близкия изток и т.н.

В монографичното изследване се разглежда как във времето след 9 септември 1944 г. определено се бележи континуитет в отглеждането на пиперките и тяхната употреба за храна под формата на готвене на различни чорби, супи и яхнии, пълнене на чушки, използването на млян червен пипер, консервирането на различни видове разнообразни пиперки отделно или заедно с други зеленчуци. Макар това да е ясно очертана тенденция още от 30-те, нараства и износът на пресни чушки, на червен пипер в мляно състояние, както и на консерви с различни видове пиперки - паприкаш, гювеч, лютеница, къпопу, мариновани и фаршировани пиперки и др. Ниският жизнен стандарт обаче, както и ниското качество на държавната консервна промишленост през тези десетилетия, правят домашното консервиране винаги важна част от бита на българите. Това води до по-нататъшното развитие на приготвянето на зимнина в домашни условия. То се явява и една от причините периода на държавния социализъм да се свързва със знаковия *чушкопек*.

Една от важните тези на труда е, че въпреки рязката политическа промяна и обрат с идването на власт на БКП през 1944 г., подобно на много други сфери от стопанството и храните, страната спокойно може да се осланя на достиженията на специалисти и опитни станции, фабрики и кооперации още от 30-те години. Разкрива се как поради разширените пазари в чужбина и особено необятния съветски пазар, както и заради разнообразието от консерви, които продължава да произвежда българската консервна индустрия, се налага задълбочаване на научноизследователската работа. Целта е в *Института за растениевъдство* в София и *Института по зеленчукови култури* в Пловдив да се създадат нови сортове пипери. Заедно с това, проследено е как за разлика от 30-те години, в България пиперът вече е станал втора по важност зеленчукова култура след доматиите.

Въпреки производството на чушки и възприемането на пиперките като символ на страната, архивният материал (в случая основно документи на СДТ „Клон Обществено хранене“) говори категорично, че през цялото време на държавния социализъм се

забелязват хронични проблеми свързани със снабдяването с пиперки на вече държавните заведения за обществено хранене и търговската мрежа. С нарастването на икономическите трудности започва да се влошава и качеството на лютеницата.

Разкрива се как поради новите международни кулинарни тенденции в храненето и кухнята още от края на 50-те години значително се увеличават до неузнаваемост различните видове салати. Техният брой вече би впечатлил и изумил живелите дори през 30-те години. Първоначалният вариант на шопската салатата с малко забито люто чушле е разгледан като очевиден опит да се следват едновременно критериите на международното ресторантьорство по отношение на т. нар. „средиземноморска диета“ и консумацията на повече и разнообразни салати, както и да се отговори с това на чуждестранните стереотипни очаквания за люта храна в България с лекото ѝ загатване. Поради тази причина, както демонстрира обилен архивен материал (ДА Бургас - ТК „Балкантурист“ – Слънчев бряг), през втората половина на 60-те години „шопската салатата“ упорито се настанява по ресторантите в курортите по Черноморието и достига до чуждестранните туристи.

Трудът проследява участието на Министерството на вътрешната търговия и Централният кооперативен съюз (ЦКС) в процеса на изработването и окончателното кодифициране на ястията от „българската национална кухня“ и участието на пиперките и люто в тях. Подчертава се как крайният резултат демонстрира продължаващата връзка на част от населението с лютия вкус, както и построените официални и неофициални идеологии на националната идентичност пречупени през храненето. Разкрива се и как в годините на социализма въведеният през 20-те и 30-те години млян червен пипер присъства в множество различни ястия като тяхна основна застройка и без него вече кухнята на България е просто немислима.

Една от основните тези е, че за разлика от боба, с пиперките по-леко и непринудено се осъществява процес на ревалоризация, който да се съобрази със съвременните и налагащи се от края на 50-те години на XX в. наметнати в международен план изисквания към кухнята и хранителната диета. Ето защо те съвсем не отсъстват от представителната кухня за туристите още от 60-те години. Нещо повече. Както показват събраните данни в архивите (Софийски държавен архив, Т.К. „Балкантурист“ – София) в рекламни материали на ДСП „Балкантурист“ от втората половина на 60-те заедно с архитектурните забележителности на столицата като храм-паметника „Св. Александър Невски“, паметника на съветската армия, мавзолея на Георги Димитров, Братската могила в Парка на свободата (днес Борисова градина), както и Рилския манастир, природните забележителности в планините, българските рози и градовете Копривщица, Боженци, Етъра и Мелник, съвсем не са забравени и ресторантите в битов стил с покривки, бъклицы, гювечета, бяло и червено вино, керамика с много украса, както и неотменните висящи нанизы червени чушки.

Времето след промените в края на 1989 г. определено демонстрира устойчивостта на тенденциите, наложени през периода на комунистическото управление. Приготвянето на пълнените чушки, консервираните пиперки, модерната форма на лютеница, участието на червен пипер в овкусяването и подправянето на редица ястия продължават. Продължаваща е и съществена роля на чушките и люто и в изживяването на мъжествеността и националната идентичност. Разкрива се как ревалоризирането на определени ястия и следването на международните тенденции в туризма и ресторантьорството води и до бум на разни неподозирани доскоро

регионализми. Отстоява се тезата, че тези регионални блюда се използват и като средство за допълнително развитие на туризма и местната икономика, а днес в някои региони на страната, като например в Родопите и Банско, са част от стратегии за оцеляване на местната икономика и осигуряване на поминък.

Във финала и заключението на студията се прави преглед на разни ястия с участие на чушки сервираны при официални събития - октомври 2011 г., по време на обяда в ресторанта на хотел „Кемпински“ на президентката на Бразилия Дилма Русеф и българския премиер Бойко Борисов, както и на премиера Борисов с холивудските звезди Джон Траволта и Робърт де Ниро.

В крайна сметка цялостната студия демонстрира как като се започне от около средата на XIX век в различни кулинарни контексти, появилият се през втората половина на XVIII век пипер (чушка) остава знаков за храненето и кухнята на българите. През следващите периоди той неизменно ще запази тази своя позиция, като тя ще бъде свързващо звено между последните десетилетия „под турско“, времето на модерната българска държава до 9 септември 1944 г., периода на комунистическото управление и прехода след 10 ноември 1989 г. Поради заниманията на българите в чужбина с градинарство, както и поради голямото приложение на чушката в кухнята, кулинарният символ е убедителен както за чужденците, така и за самите българи. Благодарение на редица свои качества и свойства, както и поради разнообразните начини за приготвянето си и приложението си, пиперът остава несменяем символ на България (възприет не само на различни социални равнища, но в различни периоди и кулинарни контексти) и част от преживяването на националната идентичност от самите специалисти по отглеждането му. Удачността и устойчивостта на чушката или чушлето като национални символи се демонстрира от присъствието им в две различни ястия, които както за консумиращите ги, така и за специалистите по хранене и готварство са израз на две различни кулинарни философии – боба и „шопската салата“. Докато първият, в различните форми на неговото приготвяне (чорба, яхния и др.), се явява ястие, идещо от далечното минало и символ на оцеляването и набавянето на зеленчуков протеин в условия на недоимък, то второто ястие е творение на професионални майстори-готвачи на ДСП „Балкантурист“ и израз на кулинарни тенденции, свързани с развитието на т.нар. „средиземноморска диета“ и идеята за зеленчуците като витаминозни храни.

7. „Бобът като българско национално ястие. – идеология и реалност (XVIII-XXI в.)“ – Годишник на Софийския университет, катедра „Културология“, Катедра „История и теория на културата“. Мениджмънт и социализация на културното наследство. (под печат)

Монографичната студия тръгва от организирана в края на 2011 г. от в. „24 часа“ анкета с читатели на въпроса „Кое е най-популярното българско ястие?“. След края й мнозинството от аудиторията на вестника поставя бобът определено на първото място като той изпреварва дори ястия като „шопска салата“, „кисело мляко“, „баница“ и „шкембе чорба“. Резултатите от анкетата се разглеждат като продължение на възглед, който тръгва от междувоенния период, пронизва времето на държавния социализъм, както в готварски книги, така и в етнографска литература; част е от съвременната

комерсиална и популярна култура от 90-те години ХХ в. и съвременните медии. В рамките на изследването на базата на разнообразен изворов материал – пътеписи, държавни документи, сведения от материали поместени в периодичния печат, специализирана агрономическа литература, множество готварски книги, огромен брой различни произведения на популярната култура, белетристични форми, поетични творби, както и не на последно място архивни материали запазени в Централния държавен архив, Софийски градски архив, както и регионалните архиви в Плевен и Благоевград (съдържащи всички те документи на държавните предприятия „Балкантурист“, „Здрава храна“, „Обществено хранене“ и др.), се прави опит да се проследи историята на фасула по нашите земи, постепенното му разпространение, превръщането му в храна на мнозинството от населението, налагането му като „народна гостба“ или „национално ястие“, което се интегрира в „големия наратив“ за „турското робство“ и силата на устоялия на него юначен и мъжествен български народ. Обърнато е специално внимание на трудната европеизация и модернизация на хранителната диета по времето на периода на комунистическото управление и социалистическата държавна планова икономика, която получава видим израз както в кризата в производството на фасул в края на режима на Живков, така и в невъзможността му да пренебрегне тази култура в хранителната диета. Не на последно място се изтъква как фасулът е изправен пред трудната задача за ревалоризация и оцеляване като представителна национална храна в годините след 1989 г., съревнование, което той определено не печели в сравнение с други традиционни ястия.

Приносът на това изследване е в две посоки. На първо място се очертава цялостната тенденция свързана с по-видимото вече присъствие на фасула от втората половина на XVIII в. насетне, постепенното му разпространение до степен да бъде една от многото, но не и доминираща простонародна храна, и накрая превръщането му в храна на огромното мнозинство от населението и демократично ястие консумирано на различни социални равнища. Вторият принос е свързан със съвременната история на България и преминаването към следващото равнище на интеграция на фасула - превръщането му в „българско национално ястие“ (от 30-те до 70-те години на ХХ в.).

Това е поредното изследване, в което ясно откроявам единната тъкан, която свързва междувоенния период, и особено времето на 30-те години, с периода след 9 септември 1944 г. Тя се очертава в задълбочаването на научните изследвания, насърчавани и от държавата, с оглед внедряването на нови знания и технологии в отглеждането на редица храни за населението. Особено показателно е, че дори и бойката комунистическа литература, когато рапортува за успехи и постижения в средата на 60-те години, а и по-късно, не говори толкова за времето преди и след 9 септември 1944 г., а за постижения в научните изследвания в опитните станции „в продължение на повече от 30 години.“ В този смисъл твърдя, че историята на фасула, както и тази на други храни, подкрепя за пореден път едно разбиране за обща тъкан на модернизационните процеси протичали основно през 30-те години с тенденциите след политическия поврат на 9 септември 1944 г. В този смисъл е открито как още през междувоенния период се формират няколко устойчиви разбирания за фасула, които ще пронизват и времето на комунистическото управление – за продукта като изключително питателен; главна храна на българите, която се консумира от бедни и богати; „чисто български“, появил се преди 250 години и спомогнал неимоверно за оцеляването на българите през „робството“ и в борбата им за „свобода“; вкусна, твърде питателна и

дори мъжествена храна, подходяща за тялото на българите; митологията за вкусно готвещите майки и баби, които в миналото са готвели по-вкусно и самия боб (невъзможно при липсата на олио, доматино пюре и млян червен пипер).

Особено важно значение за съвременната история имат частта за „Фасулът и комунистическата модернизация“. Тук е демонстрирано продължението по времето на комунистическото управление на множество тенденции наченати през междувоенния период - наръбяване на изследванията и агрономическата литература по отношение на боба; продължаващите усилия да се използва науката в сферата на отглеждането на фасула; запазване, но само до средата на 60-те години, на възходящата тенденция в производството на фасул и началото на твърде чувствителна тенденция към трайни лоши реколти; неспирно важното значение и по времето на държавния социализъм на фасула като основна храна на населението (в дома, работнически столове, студентски мензи, ведомствени столове, казарми, обществени закувални и различни заведения за обществено хранене); усилията с понякога твърде съмнителните аргументи на науката да се легитимира неговото повсеместно използване от населението; идеята за фасула като „национално ястие“ пронизваща всякакъв вид литература – от агрономическа и растениевъдна, до кулинарни книги и художествена литература; свързването на боба с една своеобразна идеология за изключителната мъжественост на българина. На базата на архивен материал се разкрива и честата практика и хроничен проблем на общественото хранене по времето на социализма свързани с проблеми около снабдяването на самите заведения с боб; хронични нарушения в грамаж на порциите с боб чорба или боб яхния. Обърнато е специално внимание как в готварската практика насочена към чужденци поне от 60-те години насетне фасулът отсъства като представителна кухня; липсата издигнати и професионално усъвършенствани варианти на ястия с боб (за разлика от пица, спагети, пайея, качамак и т.н.).

Подчертаното присъствие на боба в храненето на българина се разглежда едновременно като израз на устойчиви вкусови и хранителни предпочитания на самото население, но и на видим неуспех на режима да маргинализира тази историческа храна свързана с времена на недоимък и ограничени хранителни възможности. Споменатите тенденции се установяват и на базата на архивен материал (изпитни ведомости от двумесечни постоянно действащите курсове за готвачи към „Обществено хранене“; документи на първичните партийни организации на ДСП „Балкантурист“, на ГТП „Здрава храна“, СД „Обществено хранене“, протоколи от съвместни заседания на членове на партийни бюра, профкомитети и ръководствата на ДСНМ).

Изследването ясно откроява ревалоризацията на боба през 70-те години във времето на формирането на идеята за „българска национална кухня“ съпроводено дори с появата на множество напълно непознати само до преди няколко десетилетия ястия с фасул. Зад тази ревалоризация се открояват ясно поне няколко импулса – желанието в индустриализираната и урбанизираната България на големия град за завръщане към природата и селския туризъм; реакция на ниското качество на готвене в заведенията за обществено хранене при държавния социализъм; половинчатост на осъществената през 50-те и 60-те модернизация, която въпреки стремежа за следване на изискванията за здравословно хранене, не успява да маргинализира боба в хранителната диета на българина. Изследването стига до извода, че ролята на хляба и фасула като две базисни храни през 70-те и 80-те години на ХХ в. демонстрира категорично половинчатостите на осъществения от комунистическото ръководство модернизационен процес. Нещо

повече. И в края на комунистическото управление специалисти дори предсказват как тази „наша национална храна“ тепърва ще играе съществена роля в изхранването на българина и то в контекст на постоянно намаляващи площите засети с фасул, както и на намаляващо производство на фасул, неуспяващо да задоволи нуждите на населението.

В частта озаглавена «Вместо заключение или фасулът и преходът към демокрация» откроява тенденциите след 1989 г. - продължаващата в годините на криза и недоимък масова консумация на боб; постепенното му ограничаване в сравнение с миналото на предлагане в заведения за хранене; продължаващата му ревалоризация като непредставителна национална кухня; продължаващ своеобразен бум на регионализми в предлагането на различни видове фасул; изчезване на ястието от списъка с представителните национални ястия; устойчивата консумация във време на криза водещо отново до прагматични и странни научни (?) наблюдения.

Като общи закономерности с комунистическия период определено се набелязва един континуитет, в който някои предходни тенденции избухват в годините на прехода, насърчени и от по-доброто развитие на ресторантьорството - огромен брой регионализми при подготовката му; включването на повече и по-разнообразни подправки; продължаващата тенденция към налагане на бавното и продължително негово готвене; приготвянето му в пръстен съд. Прави се важното заключение, че бобът губи в съревнованието за ревалоризация на традиционни ястия в сравнение с много други «национални ястия» — пита, млин, кравай, погача, баница и т.н., традиционни ястия с ориз. Не е особено конкурентен и в международна кулинарна перспектива в сравнение с пицата и спагетите в Италия, мамалигата в Румъния, испанската паея или многобройните китайски ястия с ориз.

Краят на монографичната студия ясно извежда заключението - макар и появил се по-широко през втората половина на XVIII в. и разпространил се в следващите десетилетия, особено през втората половина на XIX в. и в двете последни десетилетия под османска власт, бобът получава повсеместно разпространение, приоритет и социално възплъщение в бита на българина между 80-те години и края на XIX век. Днешните исторически устойчиви форми на *боб чорба* и *боб яхния*, с употребата на червени домати и млян червен пипер, получават своето разпространение за пръв път масово през 20-те и 30-те години на XX в. Бобът остава устойчиво ястие и преживява целия комунистически период, без да загуби – въпреки модернизацията и урбанизацията – ролята си на основна и важна храна на българите. В този смисъл и през периода на държавния социализъм той запазва статута си именно на «национално ястие», добит през 30-те години. Развитието обаче на международните тенденции в храненето, налагането на т. нар. «средиземноморска диета» и господстващите идеологии свързани със здравословното хранене, го правят непредставително българско национално ястие, което се сервира единствено в специфичен социален и културен контекст. Не на последно място, фасулът демонстрира препятствията и ограниченията през втората половина на XX и началото на XXI в. пред превръщането на едно ястие не просто в «национално ястие», но и ястие с представителен характер, което да посрещне някои международни предпочитания в храненето, които да прехвърлят локалните и национални граници.

8. За разказаните и неразказани Балкански войни - сто години по-късно – Либерален преглед, август, 2013

<http://www.librev.com/prospects-science-publisher/2139-2013-08-12-08-29-32>

Статията е опит за анализ на завършилите чествания посветени на 100 годишнината от Балканските войни. Шрихирирани са основните послания относно войните по време на мероприятията от 2012-2013 г., които се свързват с един оформящ се разказ за тях, който набира сила от края на 70-те и началото на 80-те години на ХХ в. насетне. Той е свързан и с промяна на политиката на БКП и режима на Живков към миналото, както и предстоящото разгръщане на т. нар. „възродителен процес“. Очертава се как съвременната конюнктура изисква поставяне на ударението върху Първата балканска война и маргинализирането на Междусъюзническата. Във втората част на материала е очертана картината в българските медии през 2012-2013 г., в контекста на цялостната медийна политика към миналото в края на ХХ и началото на ХХІ век. Тяхното място е разгледано като разположено основно между съвременната митология за войната и носещата определени ограничения в третирането на тази проблематика българска наука от последните десетилетия на ХХ и началото на ХХІ век. Третата част е свързана с официалното изнасяне в медиите през 2012-2013 г. на някои „изтървани истини“. Прави се опит да се шрихират както проблемите пред мълчанието, така и причините за появата на оскъдните нелицеприятни теми. Четвъртата част на материала е посветена на темите „табу“ през 2012-2013 г. свързани с войните – „кръстоносната“ религиозна реторика зад начинанието; истинската етнодемографска картина; поведението на българската войска, доброволческите отряди на ВМОРО, българското население и местни ентузиасти; темата за мюсюлманите бежанци; насилствената смяна на имената. В известна степен мълчанието по тези въпроси се обяснява и с провокативните изявления на лидера на ДПС Ахмед Доган през есента на 2012 г. Прави се опит да се шрихират основните параметри на прочита в началото на ХХІ век съобразно новите реалности на Балканите и в Европа, както и с оглед съвременното състояние на социалните и хуманитарни науки. Финалната част на материала разглежда успехите и неуспехите на балканските държави през целия ХХ и до началото на ХХІ век да усвояват териториите отвоювани по време на самите войни.

9. Between Slavs and Old Bulgars: “Ancestors,” “Race” and Identity in Late Nineteenth-Century Europe. In: Geary, P., Klaniczay, G., Manufacturing Middle Ages. Entangled History of Medievalism in nineteenth-century Europe, Joep Leerssen Series “National Cultivation of Culture”. Amsterdam. Brill Academic Publishers, Leiden, 2013, pp. 347-376

<http://www.brill.com/manufacturing-middle-ages>

Публикуваната от академичното издателство „Брил“ в Амстердам, студията е част от публикуваната през 2010 г. от академичното издателство „Ламберт“ в Саарбрюкен, Германия, книга (монография) под заглавие „Who are Our Ancestors? “Race”, Science and Politics in Bulgaria 1879-1912. Saarbrücken: Lambert Academic Publisher, 2010. Вж. резюмето на главите от книгата по-горе.

10. Граници и идентичност:: От селяни и християни до „българи“ и „сърби“ – В: Копринаров, Л. (ред.) Границите: философски и политически четения. Sofia: Фабер, 2012, pp. 9-28.

От края на 70-те и началото на 80-те години на ХХ в. насетне все по-упорито започна да се налага модернистката парадигма в изследванията на нациите и национализмите. Съгласно нейните основни представители нациите се явяват модерни явления, рожба на епохата след Френската революция. Тепърва след тези събития и в рамките на съответните национални движения и национални държави, чрез усилията на различни институции като печата, образованието, армията и др. селяните, живели в рамките на своята локална общност, лишени от определено национално съзнание, започват да мислят себе си като част от дадена нация. Напоследък под една или друга форма подобни възгледи се появяват и в българската историография. Според тях българската нация, както и нациите на Балканите, са модерно явление, първоначално рожба на книжовници и интелектуалци, които постепенно налагат националното съзнание в посока от градското към селското население. И макар немалко представители на предполагаемо академичната и извънакадемична общественост у нас да възприемат тези случаи като някаква поредна научна „мода“ или виждане наложено ни „отвън“, точно Балканите – поради късната модернизация и късната поява на масовото първоначално образование и редовна военна служба – предоставят една от удачните илюстрации на този възглед. Това по особен начин важи в случая с изграждането и очертаването на границата между „сърби“ и „българи“.

В труда се представят няколко „лабораторни случая“, които демонстрират как при наличие на население с еднаква религия, относително еднаква култура, исторически спомени и сходен език – поради определено стечение на ситуационни случайности – дадени национални и държавни институции за относително кратък период от време успяват да изведат обикновените селяни и християни от предишната им регионална или общохристиянска идентичност и да ги накарат да се идентифицират със съответната българска или сръбска нация и техните държави.

Днешното, след близо 100 години, наличие на българско малцинство в Сърбия (районите на Цариградско и Босилеградско) е разгледано като „лабораторно“ доказателство за модернистката теория за нациите или поне за нейната абсолютна приложимост към региона на Югоизточна Европа, както и за, в немалка степен, основополагащата роля на периода от 1879 до 1918 г. Точно тогава „българското“, мислено като национално, е получило определено въплъщение и въпреки всички елементи на колебливост, остава важен елемент от идентичността на населението дори и до днес.

11. *“Who are the Bulgarians? “Race”, science and politics in fin-de-siècle Bulgaria – In: We, the people. Politics of National Peculiarities in South-East Europe. Budapest: CEU Press, 2009, pp. 237-269.*

Публикуваният текст представлява част от монографията издадена от немското академично издателство LAP.

Рецензии и научни съобщения

12. Между релятивистката рефлексия и позитивистката сигурност – рецензия за книгата на Даскалов, Румен, От Стамболов до Живков. Големите спорове за новата българска история. София: Гутенберг, 2009 – Историческо бъдеще, 2013, кн. 1, с. 238-245. Същият материал може да бъде прочетен и беше първоначално публикуван на http://www.hssfoundation.org/index.php?option=com_k2&view=item&id=434:roumen-daskalov-review&Itemid=55&lang=bg

Английска версия

http://www.hssfoundation.org/index.php?option=com_k2&view=item&id=434:roumen-daskalov-review&Itemid=55&lang=en

Учебни помагала

13. Мъжественост и политика в България (1879-1944). Учебно помагало за студенти. София, 2005. (рийдър)

Учебното помагало е подготвено след спечелен конкурс организиран от Центъра за образователни ресурси към Централноевропейския университет в Будапеща. То е финансирано от Проекта за подкрепа на висшето образование на фондация „Отворено общество”. Курсът е първият в България с подобна проблематика, който си поставя за цел да създаде у студентите разбиране за „мъжествеността” и пола като обект на изследване, да ги въведе в методологията на нейния исторически анализ, да даде общо знание за историята на мъжествеността по света и по-конкретно в България, и то центрирано в проблемната област на пресечните точки между мъжествеността и политиката. Помагалото е твърде богато илюстрирано. В началото се включва едно общо въведение към курса, излагане на новите насоки в изследванията по история на мъжествеността, създаването на модерната представа за мъжественост в Европа. Тази въвеждаща част е последвана от запознаване на студенти с теми като промяната на мъжествеността в следосвобожденска България; българския национализъм и идеала за мъжественост; мъжественост и политически скандали в България в края на XIX и началото на XX в.; революционното движение в Македония и Одринско и мъжествеността; кризата на мъжествеността на границата на двете столетия; мъжественост, феминизъм и движение за изборителни права на жените в България; политическа порнография; мъжествеността по време на войните; мъжествеността и политиката през междувоенния период; културата на Холивуд и мъжествеността. Учебното помагало е използвано през учебните 2004-2005 и 2005-2006 учебна година. През следващите години и до ден днешен се ползва в рамките на преподаванията на български и английски език по програма „Матилда” на Софийския университет, Централноевропейския университет в Будапеща и университетите в Лион и Нотингам.

Списък на някои цитирания

на трудове на доц.д-р Стефан Дечев

Maxwell, Alexander. Patriots against Fashion. Clothing and Nationalism in Europe's Age of Revolutions. Palgrave Mcmillan, 2014.

Лулева, Ана, Старинният Несебър – между световната културна ценност и туристическия бизнес. Етнографско изследване на един конфликт. (**Anthropology, 2014**, под печат, ръкопис) с. 14, 35, 36.

Аврамов, Румен, Двайсет години след това... Бележки върху (соц)носталгията – Груев, М., Мишкова, Д., (съст. и ред.) Българският комунизъм. Дебати и интерпретации. София Рива, Център за академични изследвания, 2013, с. 239

Везенков, Ал. 9 септември. София: Сиела, Институт за изследване на близкото минало, 2014, с. 115

Даскалова, Кр. Жени, пол и модернизация в България 1878-1944. София: УИ „Св. Климент Охридски, 2012.

Поппетров, Николай. „В търсене на българското: мрежи на национална интимност XIX-XXI век“ – Исторически преглед, 2010, № 5-6, с. 223-227

Николай Поппетров, Дечев, Ст. Политика, пол, култура. – Историческо бъдеще, 2011, № 1-2, с. 264-267

Даскалов, Румен Българското общество 1878-1939. Том 1. Държава, политика и икономика. ИК Гутенберг, 2005, с. 443, т. 2, Население, общество, култура. София: ИК „Гутенберг“, 2005, с. 477.

Пенчев, Бойко Балканите: пространства и територии. Първа международна НЕКСУС-конференция "Балканите: картографиране на идентичностите (XVIII - XXI в.)" – Литературен вестник, бр. 35, 30.10. 2002.
<http://www.slovo.bg/litvestnik/index.php?ar=548>

Маринов, Чавдар Балканите – картографиране на идентичностите (XVIII-XIX в.) – Култура, бр. 39, 1 ноем. 2002 г.

Лилова, Д. Възрожденските значения на националното име. София: Просвета, 2003, с. 75, 298.

Димитрова, Снежана Жените, историята и нищо повече. Предизвикателствата на рефлексивната история. София: ИК Лик, 2005, с. 38.

Мишкова, Д. Вместо въведение, или за отговорностите на маргиналите –В: Балканският XIX в. Други прочити. София: Рива, 2006, с. 26.

Иванова, Евгения Споделена програма - споделено униение. Балканският XIX в. Други прочити. – Култура, бр. 34 (2473), 12 октомври 2007.

Мишкова, Диана Към една интерпретативна рамка за изучаване на политиката на националната специфика през XIX в – Критика и хуманизъм, 2009, кн. 29, бр. 2, с. 34, 39

Даскалов, Румен От Стамболов до Живков. Големите спорове за новата българска история. София: ИК „Гутенберг“, 2009, с. 14, 15, 69, 114.

Георгиева, Петя, Как се създава национална идентичност – Култура, бр. 3 (2530), 23 ян. 2009

Папучиев, Николай, Фолклор и национална култура. София: издателство „Кралица Маб“, 2012, с. 107, 267

Алексиева, Анна, Българската поезия от 40-те и 50-те години на XIX в. Роли на субекта. София: Кралица Маб, 2012, с. 37.

Маркова, Мария, Храна и хранене. София: изд. БАН, 2011, с. 320.

<http://www.etar.org/izdania/img/hranata-sakralna-2.pdf>

Аретов, Никола, „Брей, тази наденица много солена“. Няколко гощавки у Илия Блъсков - <http://liternet.bg/publish8/naretov/ilia-bluskov.htm>

Baloutzova, Svetla, *Balkan Studies (Etudes balkaniques)*, issue: 2 / 2008

Bilmez, Bülent Shemseddin Sami Frashëri (1850-1904): Contributing to the Construction of Albanian and Turkish Nationalism. – In: *We, the people. Politics of National Peculiarities in South-East Europe*. Budapest: CEU Press, 2009, pp. 350, 354, 365.

Mishkova, D. Towards a Framework for studying the Politics of National Peculiarity, In: *We, the people. Politics of National Peculiarities in South-East Europe*. Budapest: CEU Press, 2009, pp. 30, 36.

Vezenkov, Al. Reconciliation of the Spirits and Fusion of the Interests. „Öttomanism” as an Identity Politics. - *Politics of National Peculiarities in South-East Europe*. Budapest: CEU Press, 2009, p. 61

Tchavdar Marinov, Alexander Vezenkov, “Marriage of Convenience or Mutual Attraction? Communism and Nationalism in the Balkans.” In: *Entangled Histories of the Balkans*. Vol. 2: *Transfers of Political Ideologies and Institutions*. Roumen Daskalov and Diana Mishkova, eds. Leiden: Brill, 2014, pp. 469-555, p. 474.